

Türkiye’de Meslek Kuruluşları: Özgürlük mü Kısıtlama mı?¹

Halit Hakan Ediğ

Ar. Gör. | Zirve Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 63, Yaz 2011 s. 223 - 233

Giriş

Modern toplumlarda bireylerin toplum içinde inisiyatif alıp, karar alma süreçlerine dâhil olmak için kurdukları çeşitli organizasyonlar vardır. Toplumsal yapı içinde ortaya çıkan organizasyonlar, bireyi, kendi hayatına dâir kararların alınması sürecine dâhil etmesi yönüyle önemli bir fonksiyona sâhiptir. Bahsedilen organizasyon modellerinden biri de meslek kuruluşlarıdır. Meslek kuruluşları, belirli bir mesleğin erbabı olan kişileri bir araya getiren ve mesleğin uygulama alanına dâir kararların farklı görüşlerin süzgecinden geçirilerek alındığı organizasyonlar olarak düşünülmüşlerdir. Dolayısıyla ideal anlamı ile düşünüldüğünde meslek kuruluşları, bireylerin sivil toplum alanına girdikleri ve mesleklerine dâir fikirlerini ifade edebilme imkânı bulabildikleri otonom platformlar olarak kabul edilebilirler. Farklı bir ifade ile bireylerin özgür bir şekilde fikirlerini ifade edebildiği meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ele alındığında mesleki kuruluşlarının sivil toplum alanında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Meslek kuruluşlarının Türkiye’de sivil toplumun bir parçası olup olmadığı tartışmalı bir konudur (Özdemir, 2004: 21). Bir örgütlenme yapısının, sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilebilmesi için özgür iradesi ile bir araya gelen bireyler tarafından kurulmuş olması gerekmektedir (Mütevellioğlu ve Köksal, 2002:

1 Hakem incelemesinden geçmiştir.

15): Sivil örgütlenmenin doğası, özgür iradeyi gerektirmektedir. Meslek kuruluşları bağlamında değerlendirildiğinde sivil toplum hareketi olmak, meslek kuruluşlarının özgür toplum içinde yer almaları açısından önem arz etmektedir. Oysa Türkiye’de meslek kuruluşları, Anayasanın 135. maddesi (tbmm.gov.tr, 2011) ile kurulmakta ve kamu kurumu niteliğinde kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilemeyeceğine dâir görüşlerin kökeninde bu tanımlama yer almaktadır. Çünkü sivil toplum kuruluşları ile yasal zorunluluktan ötürü kurulan kuruluşların yapısının birbirleri ile örtüşmesini beklemek oldukça zordur. Başka bir deyişle Türkiye’de meslek örgütlenmesinin yasal düzenlemesinin temelinde, özgürce hareket edebilmeyi temsil eden sivil iradeyi yok sayan bir yaptırım bulunmaktadır. Dolayısıyla meslek kuruluşları, yasal tanımları gereği sivil toplum alanının dışında kalmakta ve üyeleri nezdinde sivil toplum kuruluşu olduklarına dâir algı üretmekte zorlanmaktadır. Meslek kuruluşlarının Anayasal bir düzenleme ile kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar olarak tanımlanmaları, korporatist bir zihni algının ürünü olarak değerlendirilebilir. Devletin ekonomiyi ve sivil toplum alanını kontrol altında tutmayı amaçladığı korporatist modele göre tanımlanmış olan meslek kuruluşları, sivil toplum alanının dışında bırakılmaktadır. 2004 yılında kabul edilmiş olan 5253 sayılı Dernekler Kanunu (dernekler.gov.tr) ile sivil toplum kuruluşlarına getirilen özgürlükler ve sivilleşme, sivilleşmeyi başlatan bu Kanunun kapsamına meslek kuruluşlarının girmemesi dolayısıyla mesleki örgütlenmenin sivilleşmesi adına bir katkı sağlamamıştır.

Türkiye’de meslek kuruluşlarının piramit şeklinde bir yapılanma modeline sâhiptir. Bu modelin üyeler ile yönetim ve denetim kademeleri arasında iletişim kurulmasını zorlaştıran yönleri vardır (Ediğ, 2010: 71). Piramit yapısı ile birlikte Türkiye’de meslek kuruluşları, gönüllülük esasına göre yapılanmış kuruluşlar da değildirler. Daha açık bir ifade ile belli bir meslek dalında faaliyet göstermek isteyen kişiler, ilgili meslek kuruluşuna üye olarak faaliyette bulunmak zorundadırlar. Dolayısıyla üyeler özgür iradeleri ile değil, kanunî yükümlülükten dolayı meslek kuruluşlarının çatısı altında bir araya gelmek zorunda bırakılırlar. Piramit şeklinde olan bir mesleki yapılanma içerisinde, üyelik de zorunlu iken genelden veya yönetim kademelerinden farklı görüşe sâhip olan üyelerin görüşlerini açıkça ifade etmeleri oldukça zordur. Üyelerin özellikle meslek kuruluşu yönetimlerine aykırı olan görüşlerini savunmaları, mevcut yapı içerisinde pek mümkün görünmemektedir. Çünkü meslek odalarının üyeleri üzerindeki yaptırım gücü, üyelerin profesyonel kariyerlerini olumsuz yönde etkileyebilecek kadar çoktur. 5362 sayılı Kanunda odaların yetkileri (meslekten geçici veya uzun süreli men gibi...) açıkça belirtilmektedir (tesk.org.tr, 2011). Başka bir deyiş ile üyeler, oda yönetimleriyle farklı görüşe sâhip olmaları durumunda mesleklerini devam ettirme açısından sıkıntı yaşayabilmektedirler. Dolayısıyla meslek kuruluşlarının mevcut yapısı, üyeler adına özgür bir ortam meydana getirmemek-

tedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde meslek kuruluşları ile üyeleri arasındaki ilişki, üyelere ziyâde kuruluşların lehine işlemektedir.

Sivil toplum kuruluşları; özgür, fikirlerini ifade etmek ve karar alma süreçlerine dâhil olmak isteyen toplumların ürünleridir. Dolayısıyla özgür bir toplumda meslek kuruluşları, üyelerinin kendilerini meslekleri üzerinden ifade etmelerine ve kendileri ile ilgili kararların alınma süreçlerine dâhil olmalarına olanak sağladıkları ölçüde önem arz etmektedir. Türkiye’de meslek kuruluşları, bahsedilen koşulları sağlayabildikleri oranda özgür toplumun bir parçası olma imkânına sâhiptir. Başka bir ifade ile yukarıda belirtilen koşulları sağlayan meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşu vasıflarına sâhip olarak, özgür toplum için değer üretme kapasitesine sâhip olabilmektedir. Aksi takdirde meslek kuruluşları, üyelerini sivil toplumun bir parçası olmaktan uzaklaştıran kısıtlayıcı kuruluşlar haline almaktadır.

Çalışmada; 2010 yılında Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu (TŞOF) yöneticileri ve çalışanları, aynı federasyona bağlı meslek odası yöneticisi ve çalışanları, bu meslek odalarının üyeleri ve meslek kuruluşları ile ilgili çalışmalar (denetim vb). yapan kamu görevlilerini kapsamına alan nitel alan çalışmasında toplanan verilerden yararlanılmaktadır. Nitel alan araştırması kapsamında İzmir ve Ankara illerinde toplam 27 kişi ile yüz yüze mülâkat yapılmıştır. Araştırma kapsamında, TŞOF’ta yöneticilik yapan ve çalışan 4, kamu kurumlarında çalışan 3, meslek odalarında yöneticilik yapan ve çalışan 3 ve meslek odalarına üye olan 17 kişi ile görüşülmüştür. Yapılan mülâkatlardan 5’ine çalışma içerisinde yer verilmiştir. Araştırmada görüş belirten kişilerin isimleri, verdikleri bilgilerin objektifliğini korumak amacı ile alınmamıştır. Araştırmada meslek kuruluşlarına üyeliğin zorunlu olmasının fayda ve zararları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Meslek Kuruluşları-Sivil Toplum İlişkisi

Sivil toplum anlayışının temelinde, topluluklarının hiçbir güç tarafından zorlanmaksızın hareket edebilecekleri, kendini belirleyebilecekleri bir alan yatmaktadır (Acı, 2005: 24). Sivil toplum anlayışının geliştirilebilmesi, toplum içindeki kişilerin özgürce hareket etmeyi istemeleri koşuldur. Dünya genelinde, kişilerin sivil topluma olan ilgisine ve özgür alan arayışına yönelik yapılmış birçok araştırmadan birisi dikkat çekicidir. Toplam 56 ülke üzerinde yürütülen Sivil Toplum Endeksi projesinin sonucuna göre Türkiye’de kişilerin genel olarak, sivil toplumun parçası olmaya, dolayısıyla da sivil toplum kuruluşu üyeliğine olan ilgisi, gelişmiş ülkelere kıyasla yüksek seviyede değildir (zaman.com.tr). Burada dikkate alınması gereken nokta, kişiler tarafından sivil topluma olan talebin yetersizliğidir. Talebin yetersiz oluşu dolayısıyla toplumdan sivilleşme baskısı olmaması da meslek kuruluşlarının mevcut yapılarının sivil toplumla olan ilişkisini azaltan bir faktördür. Bir başka faktör ise özellikle gelişmiş ülkelerde gözlemlenen mev-

cut yapılanmanın aksine Türkiye’de meslek kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğinde kuruluşlar olmaları dolayısı ile tam olarak sivil toplum kuruluşu olarak algılanamamalarıdır. Örneğin, yapılan alan araştırmasında bu konuda görüşüne başvurulan bir meslek odası üyesi, “meslek odalarının sistemi aynı devlet sistemidir.” şeklindeki cümle ile fikrini beyan etmiştir (1. Görüşme, 2010).

Meslek kuruluşlarına üyeliğin zorunlu tutulması, kuruluşların topluma zorla dayatılması olarak algılanmaktadır. Ayrıca, Anayasanın 135. maddesine 1995 yılında yapılan değişiklikle eklenen “Bu meslek kuruluşları, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar” (tbmm.org.tr, 2010) ifadesi gereği, meslek kuruluşları, sendikalar ve derneklerle ortak faaliyet yürütme hakkına sâhip değildirlir. Ortak faaliyet özgürlüğünün kısıtlandığı bir ortamda, meslek kuruluşları ile sivil toplum ilişkisinin, anayasal olarak sekteye uğratıldığını söylemek mümkündür. Meslek kuruluşlarının herhangi bir dernek ile ortak çalışma yapamıyor olması, toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelip toplum için katma değer üretme konusunda sorun yaşamalarına sebep olmakta ve özgürlük alanlarının daralmasına yol açmaktadır. Farklı bir ifade ile meslek kuruluşları, başka kuruluşlar ile ortak çalışma platformları oluşturamamakta ve dolayısıyla sivil toplumun doğasına aykırı olarak kendi iç yapısına sıkışıp kalmaktadır.

Meslek kuruluşu yapılanmasının farklı kesimlerindeki kişilerin meslek kuruluşları hakkındaki görüşleri birbiri ile zıtlık oluşturmaktadır. Yapılan alan araştırmasında mülâkat yapılan meslek kuruluşu üyelerinin, mesleki örgütlenmeler ile sivil toplum arasında net bir ilişki kuramadıkları gözlemlenmiştir (Ediğ, 2010: 78). Yukarıda da belirtildiği gibi meslek kuruluşlarına üye olan kişiler, odaların sivil olmadığına dâir görüş belirtebilmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen 17 meslek odası üyesinin 13’ü meslek kuruluşlarının yapısının sivil olmadığı yönünde görüş verirken 2 üye fikri olmadığı belirtmiştir, kalan iki üye ise meslek odalarının sivil toplum kuruluşu olduğu yönünde görüş beyan etmiştir (Ediğ, 2010: 43). Üyelerin görüşlerinin aksine meslek kuruluşu yöneticileri ise mevcut örgütlenme yapısının Türkiye’de sivil toplum bilinci geliştirdiğini ifade etmişlerdir (Ediğ, 2010: 53). Görüşüne başvurulan 7 meslek kuruluşu yöneticisi ve çalışanının 6’sı meslek kuruluşlarının sivil toplum kuruluşu olduğunu belirtmişlerdir (Ediğ, 2010: 43). Meslek kuruluşu yöneticilerinin genel kanaati, meslek odalarının üyelerinin sivilleşme taleplerini karşıladığı yönündedir. Ayrıca aynı kişiler, meslek kuruluşlarının Türkiye’de sivil toplumun lokomotif unsuru olduğu görüşünde de birleşmektedirler. Aynı araştırma dâhilinde meslek kuruluşları ile sivil toplum arasındaki ilişki hakkında fikirlerine başvurulan kamu görevlileri ise üyeliğin zorunlu olmasının ve bu üyeliğin kişilere maddî yükümlülük getirmesinin, bu kuruluşlara üye olan kişileri sivil toplum alanından soğuttuğunu dile getirmişlerdir (Ediğ, 2010: 75). Buradaki dikkat çekici nokta, farklı üç grubun (kamu görevlileri, meslek kuruluşu yöneticileri ve çalışanları, meslek kuruluşu üyeleri) görüşlerinin tamamı değerlendirildiğinde yalnızca meslek kuruluşların-

da yöneticilik yapan kişilerin meslek kuruluşları ile sivil toplum arasında pozitif ilişki kurmalarıdır.

Meslek kuruluşları ile sivil toplum arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için meslek kuruluşlarının iç yapılanmasını incelemek faydalı olacaktır. Meslek kuruluşlarındaki otoriter ve hiyerarşik yapı, sivil toplum kuruluşundan ziyâde devlet kurumu yapısını yansıtmaktadır. Modern devlet kurumlarının en önemli özelliklerinden biri hiyerarşik yapıda olmalarıdır. 5362 sayılı kanunun 18, 27 ve 35. maddeleri gereği her meslek kuruluşu, hiyerarşik yapıda bir üstünde bulunan meslek kuruluşuna üye olmakla yükümlüdür (adalet.gov.tr, 2011). Meslek kuruluşlarının dikey yapılanması bu kanun maddeleri ile sağlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde kamu alanında hiyerarşi büyük önem taşımaktadır (Akataay ve Yelkialan, 2007: 29). Meslek kuruluşları, hiyerarşik yapıda ve otoriter kuruluşları olmalarının da yanı sıra üyelerini zorunlu olarak maddî yükümlülük - 5362 sayılı Kanununun 61. maddesi ile zorunlu aidat uygulaması (tesk.org.tr, 2011) - altında bırakmaları, kuruluşlar ile üyeleri arasında mesafeli bir yaklaşımın oluşmasına neden olmaktadır. Halbuki tersi durumlarda, dayanışmanın güçlü olduğu yapılanmalarda kişiler (üyeler) gruba daha da yakın olurlar (Göksu, 2007: 126). Farklı bir ifade ile meslek kuruluşları ile aralarında mesafe oluşan üyelerin genel olarak, sivil toplum alanına karşı olumsuz bir yaklaşım içinde olduğu söylenebilir. Mevcut yapının ürettiği olumsuz algının, sivil toplumun üreteceği özgür topluma ulaşmanın önünde engel teşkil etmekte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla meslek kuruluşları, özgür toplumun bir parçası olmaksansa özgür toplumla çelişen bir yapıya bürünmektedir. Alan araştırması kapsamında meslek kuruluşlarının mevcut yapısıyla ilgili görüşüne başvurulmuş bir kamu görevlisinin ifadesi şu şekildedir:

“Bu yapının çok demokratik olduğunu düşünmüyorum çünkü tekelci bir yapılanma söz konusu. Bu kuruluşlar yapıları gereği daha esnek olmak durumundadırlar. Doktorluk veya avukatlık gibi kariyer meslekleri dışındaki meslek mensuplarının belli bir odaya üye olmak zorunda olmalarını çok anti-demokratik buluyorum.” (2. Görüşme, 2010).

Bu bağlamda meslek kuruluşlarının üyeleri için baskı unsuru olan yönlerinin ortaya konması gerekirse otoriter düzen, hiyerarşik yapı, maddî yükümlülük ve tekelci (rekabete kapalı) anlayış gibi maddeler sıralanabilir.

Meslek kuruluşlarının mevcut yapılanmasında üyeler, kendilerinin maddî olarak sömürüldüğüne ve bunun karşılığında hizmet alamadıklarına dâir bir algıya sâhiptirler. Dolayısıyla üyeler nezdindeki mevcut algılama Türkiye’de sivil toplum bilincinin gelişmesine olumsuz etki etmektedir. Üyelerin geneline yerleşmiş olan algının değişmesi için mevcut sistemde değişiklik yapılması farklı algılamaların ortaya çıkması adına yararlı olacaktır. Bir başka deyişle meslek kuruluşlarının üyelerine hizmet veren ve toplum için katma değer üreten kuruluşlar haline gelmeleri, üyelerdeki yerleşik algının değişmesini sağlayabilir. Olumsuz

algının değişmesi adına üyelerin yararına çalışmalar yapılması, mesleki sorunların özölmesi ve üyelerin yapılan çalışmaların içine dâhil edilmesi üyelerin bakış aırlarının daha olumlu hale gelmesinin sağlanabilmesi için önemlidir. Kısaca özetlemek gerekirse üyelerin faaliyetlere katılabilmelerinin ve fikirlerini özgürce ifade edebilmelerinin, sivil toplum bilincinin gelişmesine olumlu etki edebileceği ve dolayısıyla özgür toplum içinde meslek kuruluşlarının pay sahibi olmalarına katkıda bulunabileceği söylenebilir. Üyeler ile bağlı oldukları kuruluşlar arasındaki mesafenin kapanması, kuruluşlar içindeki hiyerarşik ve otoriter yapının zayıflatılması açısından faydalı olabileceği gibi üyelerin meslek kuruluşlarını sivil toplum kuruluşu olarak algılamaları yönünden de önemlidir. Fakat mevcut yasal düzenlemeler, sistemin değişmesi önünde engel teşkil etmektedir.

Meslek kuruluşlarının kanunlarla düzenlenmiş yetkileri arasında, üyelerine resmî belge düzenlemek yer almaktadır. Dolayısı ile meslek kuruluşları, kamu kurumu vasfı kazanmaktadır. 5362 sayılı Kanununun 13. maddesi, meslek kuruluşlarına belge düzenleme yetkisi verirken aynı Kanununun 14. maddesi de bu belgelerin düzenlenmesinin, meslek kuruluşları için maddî gelir kaynağı olduğunu belirtmektedir (adalet.gov.tr, 2011). Kişilere kanunlarla zorunlu tutulan belgelerden kazanç sağlayan kuruluşların sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmeleri ve otonom alanlar olarak değerlendirilmeleri, sivil toplum mantığıyla çelişmektedir.

Zorunlu Üyelik Modeli: Mesleki Örgütlenme-Mesleki Dayatma elişkisi

Anayasanın 135. maddesine göre kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinde aslı ve sürekli görevlerde bulunanlar dışındaki kişiler, bir mesleği icra etmek için ilgili meslek kuruluşuna üye olmakla yükümlüdür (tbmm.gov.tr, 2011). Başka bir ifade ile Anayasada belirtilenlerin dışındaki kişiler mecburi olarak meslek odalarına üye olmakta ve meslek kuruluşlarının dikey yapılanmasının tabanını oluşturmaktadır. Yapılan alan araştırmasında, meslek kuruluşlarına üyeliğin zorunlu olması ile ilgili sorulan soruya Maliye Bakanlığında görevli bir bürokrat şu cevabı vermiştir:

“Zorunlu üyelik sistemi dünyada da tartışılıyor. Birçok gelişmiş ülkede ihtiyari üyelik modeli seçiliyor. Bence zorunlu üyelik meslek kuruluşları açısından avantaj sağlıyor. Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş sürecinde mesleki kuruluşlara üyelik ihtiyariyken Cumhuriyet döneminde meslek kuruluşlarında yeterli üye sayısına ulaşılamamasından dolayı meslek kuruluşlarında maddi sıkıntılar söz konusu olmuştur ve bu sebepten dolayı zorunlu üyelik sistemi gündeme gelmiştir” (3. Görüşme, 2010).

Belirtilen görüşten ortaya çıkan sonuca göre üyeliğin zorunlu tutulmasının ortaya çıkmasının nedeni yeterli üye sayısına ulaşılamamasından kaynaklanan maddî sıkıntılardır. Zaman içersinde sistem doğası itibari ile üyelerin aleyhine gelişmiş ve üyeler kuruluşların finans kaynağı haline gelmişlerdir. Mevcut düzenlemenin meydana getirdiği temel problem, yasal olarak kuruluşları finanse etmeye zorlanan üyelerin, meslek kuruluşlarından hizmet alma aşamasını denetleyebilecek

etkin bir örgüt içi mekanizmaya sâhip olmamalarıdır. Başka bir sorun da tekelci yapıdan dolayı kişilerin kendi seçimleri ile bir odaya üye olamamasıdır. Kişiler, buldukları bölgede kurulmuş olan kendi alanındaki tek meslek odasına üye olmak zorundadır.

Meslek kuruluşlarının üyelik sistemi, mesleki örgütlenmeyi kişisel irade alanının dışında bırakması sebebi ile özgürlük üreten bir yapı olmanın uzağında kalmaktadır. Bu örgütlenme modeli, mesleki gelişimin önünü açmamakta ve mesleki sorunların ortadan kaldırılması veya en az seviyeye indirilmesi için gerekli olan çözüm önerilerinin üretilmesi için gereken ortamı sağlamamaktadır. Meslek kuruluşları ile ilgili yapılan alan araştırmasında, araştırmaya katılan 17 meslek odası üyesinin %75’inden fazlası, üye oldukları meslek odası hakkında olumsuz fikir beyan etmişlerdir (Ediğ, 2010: 43). Mevcut durumun kişilerin rızaları dışında bir araya gelmelerini zorunlu hale getirmesinden dolayı meslekler üzerinde olumlu bir etkisi olmadığı söylenebilir.

Meslek kuruluşları, üyelerini mesleklerdeki yeni gelişmeleri aktararak, mesleki uygulamaların standartlarını yükseltirler (Aksoy, 2008: 76). Mesleki uygulamaların düzenlenmesi, üyeleri ile doğrudan ilişki içinde olmasından dolayı meslek odalarının aktif olarak çalıştığı bir alandır. Meslek kuruluşu yetkilileri (yöneticileri) yaptıkları çalışmalar ile mesleklerin değerini ve itibarını artırdıklarını belirtmekte ve üyelerin meslekleri ile ilgili sorunlarını odalar ve federasyonlar vasıtası ile çözdüklerini söylemektedirler (Ediğ, 2010: 55). Bir başka ifade ile meslek kuruluşu yöneticileri, sistemin üyelerin kazanımlarına odaklı işlediğini belirtmektedirler. Araştırmada görüşü alınan 17 üyenin 15’i ise genel olarak yöneticilerin düşüncesine katılmamaktadır. Odaların veya federasyonların mesleki gelişime katkısı olduğuna dâir düşünce, meslek odası üyelerinin arasında yaygın değildir. Meslek kuruluşlarının mesleklerin gelişmesi üzerine etkisi konusunda görüşü alınan bir meslek odası üyesinin ifadesi şöyledir:

“Meslek odaları bazı durumlarda aşırı ceza verir, bazı durumlarda hiç bir şey yapmaz. Meslek odalarında yönetim doğru olmadığı için federasyonlar da aynı durumdadır. Bu durumda isim farklılığının bir önemi yok. TŞOF ya da başka bir federasyon hepsi aynı. Mesleklerle dair bir çalışma yapılmamaktadır.” (4. Görüşme, 2010).

Alınan görüşler konusunda dikkate alınması gereken husus, oda üyeleri ile yöneticileri arasındaki fikirselsel farklılıktır. Daha açık bir ifade ile yöneticiler ile üyeler arasında görüş birliği görülmemektedir. Temel konular da dahi farklılıklar hemen göze çarpmaktadır.

Meslek kuruluşu üyelerinin bağlı oldukları odalara mecburen aidat ödemekle yükümlü olmaları, sistemin meslek kuruluşları lehine işlemesine neden olmaktadır. Meslek kuruluşlarının aslı unsurlarının üyeleri olmasına rağmen sistem, üyelerin değil kuruluşların karlılığına odaklı çalışmaktadır. Üyeler, denetleme mekanizmalarının içinde doğrudan yer alamamakta ve üyeleri pasifize etmek-

tedir. Mevcut üyelik sistemi, üyelerin hizmet almalarının teşvik edilmesi yerine üyelerin aidat ödemesini teşvik etmek üzerine kuruludur. Bu konuda görüşüne başvurulan bir meslek odası üyesinin, “*Meslek odalarının esnafa hiç katkısı yoktur ayrıca bizden sürekli para alırlar.*” şeklinde fikrini ifade ettiği görülmektedir (5. Görüşme, 2010). Dolayısıyla meslek kuruluşları, üyeleri nezdinde, hizmet üreten kuruluşlar değil de aidat toplayan kuruluşlar olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, üyeliğin zorunlu olmasının, üyelerin hizmet almalarını sekteye uğratan bir yapı ürettiği de söylenebilir. Mesleki dayanışmayı ve birlikteliği sağlamaya yönelik olarak kurulmuş olan sistemin kişilere yönelik dayatma halini alması, sistemin sorgulanması gereken bir yönüdür. Aynı zamanda kanunî düzenlemelere göre kamu kurumlarında çalışan kişilerin mesleki faaliyetlerini icra etmeleri için herhangi bir meslek kuruluşuna üye olmaları gerekmemektedir. Dolayısıyla çalışan kişiler arasında bir ayırım meydana gelmektedir. Meslek kuruluşu üyeliğinin maddî yükümlülüğü göz önünde bulundurulduğunda, kanunlardan kaynaklanan ayırım kamu kurumlarında çalışmayanların aleyhine ekonomik dengesizlik oluşturmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde meslek kuruluşlarına mecburen üye olan kişilerin bir ekonomik dayatma ile karşı karşıya olduklarını söylemek mümkündür.

Meslek kuruluşlarına üye olmanın zorunlu olması, kuruluşların üye tabanının genişlemesinin önünü açmaktadır. Tabanın geniş olması, meslek kuruluşlarının toplum nezdinde prestij sahibi olmasını sağlamaktadır. Bir başka deyişle meslek kuruluşlarının yönetici kadrolarında yer alabilmek, toplum içinde itibar sahibi olmak anlamına gelebilmektedir. Böylece meslek kuruluşları, yönetici kadroların maddî çıkar sağlayabilme imkânına sâhip oldukları kuruluşlar olarak da algılanabilmektedir. Hem toplum nezdindeki itibar hem de yönetim kadrolarının elde ettiği maddî gelir, meslek kuruluşu yöneticiliğini cazip hale getirmektedir. Bu bağlamda, çalışmak ve hizmet üretmek, yönetim kadrosuna girmek isteyen kişiler için ön planda olmamaktadır. Çünkü sistem gereği, hizmet üretilse de üretilmese de üyeler aidatlarını ödemek ile yükümlüdürler. Bundan dolayı meslek kuruluşları, üyelerin toplu olarak hareket etmelerine imkân tanıyan platformlar olsa da yöneticileri için rant üreten yönleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, üyelerinin çıkarlarını sağlamayı birincil hedef olarak seçmeyen, üyelerini karar alma ve denetim süreçlerinin uzağında tutan kuruluşların, sivil toplum bilinci üretmesi ve özgür alanlar isteyen toplum içinde yer edinmeleri çok da mümkün görünmemektedir. Araştırmaya katılan meslek kuruluşu üyelerinin %88’inin kanaati, meslek odalarında veya federasyonlarda *sıradan* üyelerin yönetim veya denetim kadrosuna giremeyeceği yönündedir (Ediğ, 2010: 70).

Üyeliğin yasal zorunluluğunun ortadan kaldırılması durumunda, kişilerin gönüllü olarak meslek kuruluşlarına üye olabilir ve bu kuruluşlar, toplumsal tabanlarını kaybetmemeleri adına gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları örnek alabilir. Kişilere, bu kuruluşlara üye olmanın kendilerine sağlayacağı avantaj ve ayrıca-

lıkları anlatmak ve uygulama alanında da somut örneklerle göstermek üyeliğin zorunlu olmadığı halde de meslek kuruluşlarının tabanlarını kaybetmemeleri adına faydalı olabilir. Bu şekilde üyelerin memnuniyeti gözetilerek mesleki kuruluşlar, sivil toplum kuruluşu yapısına kavuşturulabilir. Böyle bir yapılanma ile meslek kuruluşları, üyeler tarafından meşruluğu kabul görülen kurumlar haline alabilirler. Aksi takdirde, mevcut durumun sürdürülmesi ile meslek kuruluşlarının kısıtlayıcı yapılarından dolayı üyeleri nezdinde olumlu algı üretmelerini beklemek zordur. Mevcut durumda, kişiler üye olmaya mecbur bırakıldıkları ve isteseler de başka bir meslek kuruluşuna üye olamadıkları için üyelerin kuruluşlar için çalıştığı yönünde bir algı meydana gelebilmektedir. Bu algı tam tersine çevrilmediği takdirde, kuruluşların üyeleri için çalıştıkları yönünde bir görüşün ortaya çıkması zor görünmektedir.

Sonuç

1980 Darbesi’nden sonra sivil toplum kuruluşlarının kapatılmaları, Türkiye’de zaten çok da ileri seviyede olmayan sivil toplum alanının sekteye uğramasına yol açmıştır. Bununla birlikte 1980’li yılların ortasında, sivil toplum kuruluşlarının Kıta Avrupası ve Amerika’da üçüncü sektör olarak anılmaya başlandığı dönemde (Doğan, 2002: 242), Türkiye’de de sivil toplumun yeniden hayat bulmaya ve şekillenmeye başladığı görülmektedir. Çaha (2008: 11) bu konuda, “1980 sonrasında devletle toplumsal alan arasındaki ara kademeyi doldurmak üzere farklılaşmış bir sivil toplum alanının geliştiğini” ileri sürmektedir. Türkiye’deki meslek kuruluşlarının örgütlenmesinin mevcut hali, yine bu dönemde, ilgili madde sonradan kısmen değiştirilse de, 1980 Askerî Darbesi’nin ürünü olan 1982 Anayasası ile şekillendirilmiştir.

Çevik (2007: 52)’in bakış açısına göre baskı grupları totaliter rejimlerde kamu kuruluşu gibi ya da devletin bir uzantısı gibi çalışmaktadır. Türkiye’deki meslek kuruluşlarının yasal olarak “kamu kurumu niteliğinde kuruluşlar” olarak tanımlanmaları, Çevik’in iddiasını destekler mahiyettedir. Bianchi, 1984’te Türkiye’de yaptığı araştırmasında, meslek kuruluşlarının da dâhil olduğu baskı grubu liderlerinin siyasî bağlantılarından dolayı siyasetçilere karşı taraflı tutum geliştirdikleri ve kendi tabanlarıyla dahi çelişebildikleri sonucuna ulaşmıştır (1984: 282). Burdan hareketle, Türkiye’de meslek kuruluşu yapılanmasının, özellikle 1980’lerden itibaren, üyelerin karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamaktan ziyade devletin toplum üzerinde kontrol sağlamasına olanak sağlayacak şekilde geliştiği ileri sürülebilir. Bu yüzden, İnalçık’a göre 1980’lerden sonra daha çok önem kazanan sivil toplum kavramı, Türkiye’de muhalif hareketlerle ilişkilendirilmiş ve kontrol altına alınmak istenmiştir (1998: 74).

Özetle, “Sivil toplum düşüncesi medeniyetin bir ürünüdür” (Ashford, 2009:13) ve sivil toplum, kamusal alanda hayat bulan bir oluşumdur (Çaha, 2007:27). Bu

bağlamda sivil toplumun meslek kuruluşlarında hayat bulması, özgür toplumun hayatî nitelikteki ihtiyacıdır. Türkiye'deki mevcut durumda ise meslek kuruluşları, fikirlerin tartışıldığı bir platform olmaktan uzak yapısı ile günümüz toplumunun ihtiyaçlarını karşılayabilmekten uzaktır.

Referanslar

- Acı, Esra Y., (2005), *Kalkınma Sürecinin Yeni Aktörleri Sivil Toplum Kuruluşları: Kalkınma Ajansları mı? Neo-liberal Ajanslar mı?*, İstanbul: Günizi Yayıncılık.
- Adalet Bakanlığı, (2011), (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1502.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2011)
- Akatay, Ayten, ve Yelkialan, Nazan, (2007), *Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve İnsan Kaynakları Yönetimi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Aksoy, Necdet, (2008), *Sivil Toplum ve Baskı Grupları*, İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Ashford, Nigel, (2009), *Özgür Toplumun İlkeleri* (Çev. Atilla Yayla), Ankara: Liberte Yayınları.
- Bianchi, Robert, (1984), *Interest Groups and Political Development in Turkey*, New Jersey: Princeton University Press.
- Çaha, Ömer, (2007), *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*, İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Çaha, Ömer, (2008), "1980'den Helsinki Sürecine Sivil Toplum", *Her Yönüyle Dernekler Dergisi*, S.4, ss.10-19.
- Çevik, Hasan H., (2007), *Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Doğan, İlyas, (2002), *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Ediğ, Halit H., (2010), *Mesleki Kuruluşlar ve Sivil Toplum İlişkisi: TŞOF Örneği*, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Master Tezi, Ankara.
- Göksu, Turgut, (2007), *Sosyal Psikoloji*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, (2011), (http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=180%3A5253-dernekler-kanunu&catid=30%3Akanunlar&Itemid=43&lang=tr, Erişim Tarihi: 27.04.2011)
- İnalcık, Halil, (1998), "Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar", E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay (Der.), *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*, Ankara: Vadi Yayınları, ss.74-87.
- Mütevellioglu, Nergis ve Köksal, Can D., (2002), "Sivil Toplum Kuruluşlarında Üyelerin Örgütsel Etkinliklere Katılma Düzeyini Farklılaştıran Etkenler", TÜBİTAK Projesi Raporu, Antalya.
- Özdemir, İbrahim, (2004), *Meslek Kuruluşlarının Kamu Kurumu Niteliği*, Ankara: TOBB Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, (2011), (http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, Erişim Tarihi: 01.04.2011)

Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, (2011), (<http://www.tesk.org.tr/tr/5362/5362.html>, Erişim Tarihi: 10.04.2011)

zaman.com.tr, (2009), “Türkiye’de sivil topluma ilgi azalıyor”, (<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=861056>, Erişim Tarihi: 10.04.2011)

Yapılan Görüşmeler

1. Görüşme: Erkek, 48, Ticari Araç Şoförü, 17.03.2010, Ankara.
2. Görüşme: Erkek, 43, İçişleri Bakanlığı Mensubu, 24.04.2010, Ankara.
3. Görüşme: Erkek, 34, Maliye Bakanlığı Müfettişi, 12.04.2010, Ankara.
4. Görüşme: Erkek, 46, Ticari Araç Şoförü, 05.04.2010, Ankara.
5. Görüşme: Erkek, 38, Ticari Araç Şoförü, 06.04.2010, Ankara.